

ЙЕЖИ ГЕДРОЙЧ

Гербът на рода Гедройч

Йежи Гедройч (1906–2000) е символ на духовната съпротива на полската емигрантска интелигенция срещу комунистическия режим. Признание за неговата удивителна роля в изграждането на устойчива в идеологическо и естетическо отношение алтернатива на полската култура в епохата на тоталитаризма е обявяването му за патрон на Полша за 2006 г.

Гедройч е роден в Минск (сегашната столица на Беларус) в аристократично семейство, съхранило традициите и на полската, и на руската култура. Детството си прекарва в Русия, а в навечерието на Октомврийската революция се премества в Полша. Учи право и история във Варшавския университет. През 30-те години започва да се занимава с политика и журналистика. След избухването на Втората световна война отива в Румъния, където работи като личен секретар на полския посланик. След като постъпва на военна служба в британската армия, заминава за Палестина. Като войник от полската бригада взема участие в кампанията в Либия и при битката за Тобрук. През 1946 г. в Рим, изпълнявайки функцията на културен аташе по въпросите, свързани с пресата, основава издателство „Литературен институт“ и в продължение само на една година публикува 35 книги, а през 1947 г. излиза първият брой на списание „Култура“, чийто директор Гедройч остава до смъртта си.

Още същата година заедно с двама свои сътрудници – Зофя и Зигмунт Херц, се премества да живее в Париж. От този момент „Мезон Лафит“ (Maison Lafitte), където се е помещавало издателството, става център на полската емиграционна култура в Западна Европа – в свят, разделен от Студената война. С течение на времето месечникът „Култура“ става синоним на свободната, неконформистка полска мисъл и се посвещава на идеята да не позволи на Европа да забрави Полша и на Полша да забрави Европа. Чеслав Милош, който придобива световна известност благодарение на списанието на Гедройч, си спомня: „От време на време се припомня, че основателят на „Култура“ е човекът, който срива комунизма в Полша.“

Благодарение на издателската дейност на Гедройч стават световноизвестни такива полски писатели и интелектуалци като Густав Херлинг-Груджински, Витолд Гомбрович, Збигнев Херберт, Марек Хласко, Стефан Кишелевски, Славомир Мрожек, Станислав Лем, Лешек Колаковски. Техните книги, както и броевете на списание „Култура“ са пренасяни в Полша нелегално – най-често в раници през границата в Татрите, за което някои от „контрабандистите“ са били осъждани и пращани в затвора. Със „сала“ на „Култура“ са плавали и други известни полски емигранти като Роман Полански и Ян Лебенщайн.

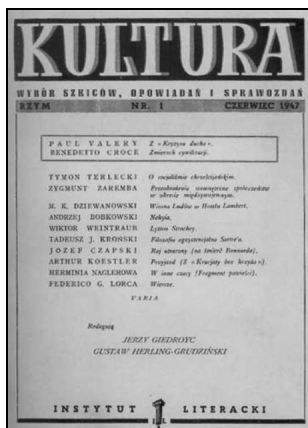
Комунистическата пропаганда постоянно заклеймява дейността на „Култура“, наричайки я „дървото на народната измяна“. Без да проявява тревога, Гедройч продължава да изпраща списанието до читателите, пръснати из пет континента. Литературният институт повече от половин век се утвърждава като важно средище на антитоталитарната съпротива не само на поляци, но и на литовци, беларуси, украинци, руснаци. Гедройч обаче подчертава: „Не служим на никаква идеология, нито на програма. Запазваме си правото на независима критика на всяка програма и всяка идеология – като добавя: – Няма дискусии там, където опонентите са лишени от глас.“

След 1989 г. властта променя отношението си към Гедройч и той е удостоен от много полски университети със званието „доктор хонорис кауза“, както и с най-голямото полско отличие – орден „Бял орел“, който обаче отказва да приеме.

През 2005 г. френският сенат признава делото на Йежи Гедройч и организира в негова чест тържествени форуми под патронажа на своя председател, както и на полския и френския министър на външните работи.

В постановлението на полския Сейм, което обявява 2006 г. за година на Йежи Гедройч, четем: „Йежи Гедройч посвещава целия си живот на делото на полската независимост, на една толерантна и модерна Полша, съхранила собствените си народни традиции. Създаденият от него месечник „Култура“ е осъществен идеал за свободно слово и мисъл. Страниците на списанието са били отворени за автори, свързани с десницата и левицата, с либералите и консерваторите.“

В полската култура през изминалия половин век съществуват две течения – вътрешно държавно и емиграционно, с два типа читателска аудитория – официална и неофициална. Изключително важно място, свързано с това второ течение, се пада на Полския литературен институт в Париж като средище на интелектуалци, обединени около фигурата на Йежи Гедройч. Струва си да осмислим от днешна гледна точка неговата роля в най-новата полска литературна история.

Александра Михалска

Превод от полски: Веселина Балтова